

Ristirahva Pühapäevalehes 1904. aastal ilmunud H. O. üldine ülevaade eesti asundustest Venemaal; refereeritud on Peterburi saksakeelset lehte „St. Petersburgische Zeitung”. Samasisulise, kuigi veidi teisiti sõnastatud ülevaate andsid ka ajalehed Uus Aeg (22.06.1904) ja Sakala (28.06.1904 ja 01.07.1994). Digiteeris Andres Aule, kirjaviis muutmata.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 28), 11. juuli 1904, lk. 219

Eesti asundused suures riigis

1.

Eesti asundustest riigi seesmistes kubermangudes toob pealinna saksakeelne leht „St. Pet. Ztg.” asjatundja sulest pikema kirjelduse, millest meie järgmised read ära trükime:

Eesti asujad on kahekordse sihi saanud. Alatasa rändavad eestlased Liiwi- ja Eestimaalt naabri kubermangudesse. Wähemad salgad otsivad ka kaugemates, sagedaste kõige kaugemates riigi jagudes omale uut kodu.

Paneme kõige enne neid asundusi tähele, mis Narowa jõe ja Peipsi järwe taga on. Eestlaste arw Peterburi (pealinn wäljaarwatud), Pihkwa ja Nowgorodi kubermangudes on nüüd juba kaunis tähtjas. Oudowa maakonnas arwatakse peale 10 tuhande ew. Luth. usku eestlase elama. Wolossowi juures uues Eesti Teshkowa koguduses on 3500, Soome Moloskowitsi koguduses umbes 2000 ja Peterhofi maakonnas Serbetta kihelkonnas umbes 1200, ning Katshina-Luuga koguduses umbes 4000 hinge. Need on ainult mõned näitused.

Eestlased hakkasiwad siis iseäranis Peterburi kubermangu rändama, kus suuremalt jault nende sugu- ja usuwennad soomlased elawad, kui Balti raudtee 1871. aastal käima hakkas. Ka see tõmbas neid sinna, et seal palju Saksa aga ka Baltimaa suurpõllumehi asus. Eesti wäljarändajad peawad enamiste Peterburi kubermangus niisuguse ajajärgu läbi elama, et nad teiste juures sulastena teeniwad. Iga wäljarändaja püüab aga kõige hoolega, et ta wäikese maatüki omanikuks wõiks saada. Et siit harwaste haritud maad saada on, sellepärast ostawad eestlased kohe, kui nad kopikaid kokku on hoidnud, tüki metsa- karja- või soomaad ja teewad selle oma iseäralise osawuse ja wirkuse läbi põllumaaks; mõne aasta jooksul on nende elukoht siis kindel. Sagedaste wõtawad wäljarändajad ka suurpõllupidajate ja kroonu käest maatükka rendi peale, mis nad oma tubli töö ja hoole läbi heale järjele tõstawad. Peterburi kubermangus ei ole mitte wähe jõukaid eestlasi, jah isegi Eesti soust mõisa- omanikka ja rentnikka leidub seal. Tähtsamad Eesti rendiasundused on Sstsheglowno juures Irinowka-raudtee ääres ning Järwasaari kihelkonnas Schlüsselburi juures. Aastal 1884 ostiwad umbes 70 Eesti peremeest suure 3000 tessatini suuruse Simititsa mõisa Moloskowitsi juures ära ja jagasiwad selle vähemateks taludeks.

Pihkwa kubermangus elab õige palju Eesti asunikka. Meie arwame neid enam kui 12 tuhande hinge peale. Eesti Toropetsi koguduses on peale kuue tuhande hinge.

Nowgorodi kubermangus on üksi 3000 Lutheruse-usku eestlast. Siin on üks asundus, kus peale 500 Eesti soost elaniku on.

Kui meie kaugemale sisemisesse riiki lähme, siis leiame Tweri kubermangus, Wöischne-Wolotshki maakonnas suure Eesti asunduse Brandtimaal. Selles asunduses elab peale 1000 eestlast. Kõik asunikud on päriskohtade omanikud. Seal ümberkaudu on veel vähemaid Eesti asundusi.

Ka Jaroslawi kubermangus leidub mõnda vähemat Eesti asundust oma päriskohtadega, neist nimetame siin ainult Kamenka asunduse, mis 55 wersta Rõbinskist eemal on.

Mohilewi kubermangus, kus Läti asunikkude piiri on, on ka 1000 eestlast. Need on enamiste ühe Liiwimaa mõisnikusoost suurpõllupidaja läbi siia elama asunud.

Seni oleme Eesti asundusi neis riigi jagudes tähele pannud, mis põllutöö tingimiste peale waadates oma kliima ja maa olu poolest Eesti kodumaast mitte teistlaadi pole. Nüüd paneme neid asundusi tähele, mis kaugemal riigis, Samara, Saratowi, Simbirski, Ufa ja Wjatka kubermangudes, Krimmis, Ees- ja Taga-Kaukasias, Kesk-Aasias, Siberis ja rannamaadel on.

Palju wanemaid inimesi Eesti- ja Liiwimaal mäletavad ehk veel seda suurt väljarändamist, mis wiiekümnenda aastate lõpul ja kuuekümnenda aastate algusel Eesti rahvast kihama pani. Samara oli sel ajal nagu tõutatud maa. Mõni aeg enne seda rändas palju Saksa asunikka Samara kubermangu rohtlaanetesse, Nowousenski maakonda. Saksa asundused tõusiwad seal õitsewale järjele, sest musta-mulla-maa, kus seni ainult ümberuitaw Kirgisi rahwas oma looma karjadega oli elutsenud, andis head saaki.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 29), 18. juuli 1904, lk. 227

2.

Aastal 1858 asutati Saksa asunduste, Hussenbachi ja Rosenfeldi lähedale, Eesti asundus Lifljanka. Pärast sündisiwad sinna veel Baltika ja Goretskaja asundused. Need kolm asundust, millele elanikud päriskohta omanikud on, kosuwad hästi. Samara maakonda siginesiwad kuuekümnendate aastate algul kaks suurt asundust: Tshesnowka Lifljanka, Baltika, Estonika ja Uusküla küladega ja siis Srednaja Bõkowka asundus Lohuküla, Kiwijärwe, Kõrgeküla, Oruküla ja Tagaküla küladega. Ka neis külades on peremehed päriskohta omanikud. Nende elukord ei ole aga mitte nii heal järjel, kui eespool nimetatud asunikkudel, kubermangu lõunapoolsetes asundustes.

Simbirski kubermangu asutati seitsmekümnenda aastate algul esimesed Eesti asundused. Seal paneme kõige esmalt suurt asumaad Smorodinot Simbirski maakonnas tähele. Seal kroonu maade peal on Smorodino, Ogibnaja, Lapschanka, Lomi ja Shirokodolnaja rendikülad. Pärast asutati sinna Swetloje Osero ja Dubowno ning kõige wiimaks Tshistoje Pole rendi küla.

Ufa kubermangus leiame jälle suure Eesti asumaa, mis Krimski Hutoriks kutsetakse, ta on Belebei maakonnas. Siia tuliwad 1887 esimesed väljarändajad. Praegu arwatakse siin 600 eestlast olewat. Suurem jagu asunikka elab siin oma ostetud maa ja krundi peal. Mõned kohad on väga suured. Asundused on läbisegi väga heal järjel. Ka Birski maakonnas on väikene Eesti asundus

Hiio. Wjatka kubermangus olla kolm väikest Eesti asundust. Saratowi kubermangus on meile ainult üks Eesti asundus tuttaw, see on Nowo-Aleksandrowka, Saksa Poljana kihelkonnas.

Üks hea osakond Eesti wäljarändajaid läks Krimmi poolsaare peale Saksa Neusatsi kihelkonda. See liikumine algas 1861. aastal. Suurem jagu Eesti asundusi on siin kroonu maa peal ja kroonu abiga asutatud. Kõige wanem asundus, Beregowoje, on Mustamere kaldal, 25 wersta Bachtschissarai linnast eemal. See asundus, kus praegu 200 inimest elab, asutati aastal 1861. Teine wanem asundus, Tshurtshi, Perekopi maakonnas, asutati aastal 1863. Seal elab 300 inimest wäga jõukal järjel. Järgmisel aastal sündis Karaktshora asundus sellesama nimelises maakonnas, seal on umbes 100 inimest. Peale nende on Krimmis weel mitu uuemat asundust, nad on osalt endise kroonumaa peal, osalt aga ostetud ja renditud kohtades. Aastal 1879. ostsiwad Eesti asunikud Simferopoli maakonnas olewa 2470 tessatini suuruse Tarchani mõisa ära, mida nad isekeskes siis ära jagasiwad. Sealseid elanikka, kes kõik heal elu järjel on, arwatakse 200 peale. Mõnel peremehel on 150 tessatini maad.

Seitsmekümnendatel aastatel hakkasiwad eestlased ka Ees-Kaukasia rohtlaanedes asuma, kus nad üleüldiselt suurte sammudega edasi on jõudnud. Kõige wanem Eesti asundus Kubani maakonnas on küll Liwonia, Armawiri juures, kus praegu umbes 300 inimest elab, Stawropoli kubermangus on aga Allmäe ehk Podgornoje, mis juba aastal 1869. asutati, seal elab 800 inimest. Teistest asundustest nimetame siin ainult Esto-Haginskoje Stawropoli kubermangus, mis 1877. aastal asutati ja kus nüüd 600 elanikku on.

Aastal 1882. läksiwad eestlased üle Kaukasia mägede. Nemad asutasiwad kroonumaa peale Suhumi juure Estonia asunduse. Pea selle peale siginesiwad sinna kaks teist asundust Werchnjaja ja Nishnjaja Linda. Suhumi asundustes on ülepea umbes 600 eestlast. Ehk Mustamere ääres küll hea maa on, siiski ei ole Eesti asunikud siin iseäranis jõukaks saanud. Kõige lõunapoolsem Eesti asundus on 1886. aastal asutatud Nowo-Estonika, 4 wersta Kars'i kindlusest eemal. Asunikud tuliwad puruwaeste kerjajatena siia ja on ka halwa maa pärast, ehk küll linna lähedal, waeseks jäänud. Neid on arwu poolest umbes 400.

Uuemal ajal rändab palju eestlasi Kesk-Aasiasse ja Siberisse, suure Siberi raudtee ääremaale, Akmolinskisse ja Tomskisse. See liikumine, mis 1895. algas, läheb suure Wene wälja rändamisega kokku. Siin on alles kõik saamisel, edu esimesel ajajärgul, nõnda et selle üle midagi kindlamat ei tea ütelda. Sealne õpetaja, kes oma kihelkonnas reisib, leiab järjest uusi Eesti asundusi.

Wiimastel aastatel on mõned Eesti wäljarändajad ka kuni Ussuri piirkonda edasi tunginud, kus nad umbes 50 wersta Wladiwostoki linnast eemale asuma on hakkanud. Need rannamaa asundused on kõige kaugemad Eesti elu kohad.

Siberis on mitu kurjategijate ning nende järglaste asundust, kus eestlased elawad. Siberisse saadetud Lutheruse usulised juhatati Lääne-Siberisse 1802. aastal, Röschkowosse Tobolski kubermangu, kus neile asumaa anti. Seal elab praegu umbes 600 eestlast. Aastal 1861. muretseti teine asumaa, ka Tobolski kubermangu, Omi jõe äärde, kus umbes 1000 eestlast kahes külas Tallinnas ja Kowalewas elawad. Niisama on ka Ida-Siberis kurjategijate asundused sisse seatud, ja nimelt Jenisei kubermangu Minussinski maakonda. Sinna asutasiwad eestlased 1861. Werchnaja Bulanka asunduse, kus praegu 1000 inimest

elab. 300 eestlast elab alguses soomlaste jauks asutatud naabri asunduses Werchni-Sjujetukis.

Ülepea on riigi sisemistes kubermangudes ja Wene-Aasia maa jagudes umbes 75 tuhat Eesti asunikku.

H. O.